

Readout and analyzing the novel "This Street Has No Speed Limiter", based on George Lukács' personality theory

Parvin Feyzollahzadeh^۱, Abbas Baghinejad^۲, Barat Mohammadi^۳

۱. Ph.D. student of Persian language and literature, Faculty of Humanities, Urmia Branch, Islamic Azad University, Iran.
E-mail: parvinfeyz@yahoo.com

۲. Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Urmia Branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran. E-mail: a.baghinejad@gmail.com.

۳. Assistant Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, Urmia Branch, Islamic Azad University, Iran. E-mail: barat_mohammadi@yahoo.com

DOI: [۱۰.۲۲۰۳۴/perlit.۲۰۲۰.۶۰۹۳۰.۳۷۷۲](https://doi.org/10.22034/perlit.۲۰۲۰.۶۰۹۳۰.۳۷۷۲)

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article	Maryam Jahani is an author who has embarked on her fiction-writing journey in the past two decades. Her debut novel, "This Street Has No Speed Bump," reveals her as a writer with a social and sociological perspective, paying close attention to the realities of everyday life and societal relationships. This novel presents a realistic narrative, primarily focusing on women and the specific challenges and hardships they face in society. This research, grounded in the theoretical framework of the Hungarian thinker and theorist György Lukács, endeavors to analyze the novel "This Street Has No Speed Bump" through the lens of characterization. The goal is to explore and explain the dimensions of the protagonist's incompatibility with the surrounding world, as well as the obstacles and limitations she encounters. The findings of this study indicate that the novel's central character and narrator, whose primary challenge lies in confronting and combating traditional beliefs and incompatible social norms, aligns with Lukács' character archetypes. The author portrays this character as a human being with flaws, problems, limitations, and prohibitions in life. These results have been analyzed and explained under the headings of character conflict, character and environment, character and other characters, character's identity and time, the character's unconscious and consciousness, the character's profession, characterization and commodification.
Keywords: Georg Lukács, character, Maryam Jahani, <i>This Street Has no Speed Bumps</i>	
Cite this article: Feyzollahzadeh, P., Baghinejad, A., Mohammadi, B. (۲۰۲۰). Readout and analyzing the novel "This Street Has No Speed Limiter", based on George Lukács' personality theory. <i>Persian Language and Literature</i> , ۷۹ (۲۰۲), ۲۳۹-۲۵۶. http://doi.org/10.22034/perlit.۲۰۲۰.۶۰۹۳۰.۳۷۷۲	
	© The Author(s). Publisher: University of Tabriz.

Extended Abstract

Introduction

Maryam Jahani can be considered a realist writer. *This Street Has no Speed Bumps* is her first novel written with a social and feminist approach. Jahani has turned women's issues and problems in the Iranian society into a realistic narrative which is truly significant from a sociological perspective. The main character of the story, Shohreh, who is also the narrator of the story, can be regarded as a representative of a class of women in Iranian society. She travels in the opposite direction of what the society wants from her, a decision which creates limitations and social problems in her life. There are similarities between this character and Lukács' problematic hero in terms of their intellectual, behavioral and psychological traits. Therefore, her existence, nature and performance can be analyzed with the logic of sociology and feminism as well as with Lukács' theory of character.

Review of Literature and Methodology

As a prominent theoretician, Georg Lukács is generally known for his Marxist and anti-capitalist theories in the world of literature and literary criticism. He believes that the literary works that are created by the capitalist and bourgeois mindset cannot be considered true literature. He identifies this type of literature as devoid of popular characteristics and only favorable in the eyes of the capitalist society. Lukács believes that a true writer is the one who fights against the destructive effects of capitalism in both culture and taste; in other words, a true writer is someone who is committed, avant-garde and faithful to the social realities. Subsequently, Lukács has provided us with a theoretical framework for the sociology of literature and literary theory, or "sociological criticism". Lukács believes that only realistic works can reflect the social and historical realities deeply and accurately and depict the human beings, the society and their relations properly. In his theories, Lukács pays much attention to fictional characters and the quality of characterization in novels, to the effect that they become important elements in his theory. He introduces the "problematic character", who is a typical character and a "positive hero" in the framework of his theory for the first time. Problematic character is an ordinary person who represents a social class and there is a deep conflict between his/her internal and external worlds. The problematic character goes against the inhumane and false contracts of the society and willingly moves in the path of resistance against social issues and problems.

Discussion

The story of *This Street Has no Speed Bumps* happens in the traditional cultural context of the writer's hometown (the setting of the novel). The main conflict of the main character and the narrator of the novel, Shohreh, is her struggles and fights with traditional beliefs and patriarchal customs of her society. The character of Shohreh can be regraded as analogues to the patterns laid out by Lukács because the writer of the novel has pictured Shohreh as a human being with problems, issues and limitations in her life and has tried to show the dimensions of her incompatibility with the environment and the world in which she is living. In this novel, the anti-traditional conflicts of the main character, Shohreh, and her environment, including the other human beings, contracts, relationships and social norms are depicted in different stages. It is also shown that she has a rebellious spirit which stands against incompatible affairs. Having such a resisting, adventurous and iconoclastic personality, Shohreh experiences constant tensions and conflicts with the members of her family as well as with her environment. In other words, Shohreh is not only in conflict with other people, but also with her environment. The first manifestation of Shohreh's conflict with her environment happens when she defies her commitment to her cousin (her father's brother's son) for marriage. Another conflict

happens as a result of her marriage with someone who is not accepted by her family. Yet another conflict arises from her family's disagreement with her separation from her husband with whom she has lived for several years. In the context of Shohreh's family life, another conflict shows itself when she chooses to work as a taxi driver. Lukács regards these conflicts as symptomatic of bigger sociological conflicts. In the framework of his theory, he regards the responsibility of the writer as well as the character and the hero of the novel to be the revelation of these conflicts. Another dimension of conflict in the novel *This Street* is the hero's conflict with male characters, each of whom represent a class of society and can have real counterparts in the outside world. Due to the feministic concerns of the narrator of the story, all these men, who are present in the story with different reasons, are subject to harsh criticism and insults as the narrator is always looking for excuses to express her aversion toward them. It is shown in the novel that Shohreh's identity is directly and indirectly created by the historical conditions. She is an active character; therefore, she experiences identity crisis. In order to fight the dominance of men, she disguises herself as a man and pretends to be a male and to do male behaviors. Her pretention is a self-conscious act which stems from her individuality as well as the sociological factors; therefore, it can be analyzed from both psychological and sociological perspectives.

Conclusion

The writer of the novel *This Street Has no Speed Bumps* has chosen a woman, Shohreh, as her main character and has put her in opposition to the relations and normative and social contracts; consequently, while she has given her work a sociological overtone, she has also infused it with feministic potentials and readings. In this novel which is created with a realistic approach, the patriarchal structures, the restrictive traditions and the tendency to see women as commodity are depicted in different forms; and the hero of the story is portrayed as having a social responsibility. Shohreh's social role and the sociological aspect of this novel on the whole create an environment in the novel which can be best read and interpreted according to the perspectives and sociological ideas of Georg Lukács.

Keywords: Georg Lukács, character, Maryam Jahani, *This Street Has no Speed Bumps*

بازخوانی و تحلیل رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد»، بر اساس نظریه شخصیت جورج لوکاج

پروین فیض‌الله‌زاده^۱، عباس باقی‌نژاد^۲، برات محمدی^۳

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران. رایانامه: parvinfeyz@yahoo.com

۲. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران. رایانامه: a.baghenejad@gmail.com

۳. استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران. رایانامه: Barat_mohammadi@yahoo.com

DOI: [10.22034/perlit.2020.60930.3772](https://doi.org/10.22034/perlit.2020.60930.3772)

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

مریم جهانی نویسنده‌ای است که در دو دهه اخیر، کار داستان‌نویسی را آغاز کرده است. او در نخستین رمان خود «این خیابان سرعت گیر ندارد» نشان داده نویسنده‌ای با رویکرد اجتماعی و جامعه‌شناختی است و به واقعیت‌های زندگی روزمره و مناسبات موجود در جامعه توجه دارد. این رمان، روایتی واقع‌گرایانه دارد که محور آن، عموماً زنان و مشکلات و مصائب خاص جامعه زنان است. در این پژوهش که مبانی و چارچوب نظری آن، آرای جورج لوکاج، متفکر و نظریه‌پرداز مجاری است، تلاش شده رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد» از منظر شخصیت‌شناسی واکاوی شود و ابعاد ناسازگاری شخصیت اصلی رمان با جهان پیرامون و موانع و محدودیت‌های پیش روی، کشف و تبیین گردد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد شخصیت محوری و راوی رمان که چالش اصلی او درگیری و مبارزه با باورهای سنتی و مناسبات اجتماعی ناسازگار است، همچنین روندی از تلاش را برای تغییر زندگی خویش و حتی تغییر در باورهای حاکم بر جامعه خود، آغاز کرده و به سرانجام می‌رساند، از جهاتی با آرای لوکاج درباره شخصیت رمان نزدیکی و همانندی دارد، زیرا نویسنده او را انسانی دارای حواشی، مسئله، محدودیت و ممنوعیت در زندگی نشان داده است.

کلیدواژه‌ها:

جرج لوکاج، شخصیت، مریم

جهانی، این خیابان سرعت گیر

ندارد.

استناد: فیض‌الله‌زاده، پروین، باقی‌نژاد، عباس، محمدی، برات (۱۴۰۴). بازخوانی و تحلیل رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد»، بر اساس نظریه شخصیت جورج لوکاج.

زبان و ادب فارسی، ۷۹ (۲۵۲)، ۲۳۹-۲۵۶. <http://doi.org/10.22034/perlit.2020.60930.3772>

© نویسنده‌گان.

ناشر: دانشگاه تبریز.

۱. مقدمه

جهان داستان، نمود و بازتابی از زندگی فردی و اجتماعی انسان است؛ بدین واسطه، هر داستان می‌تواند جلوه یا جلوه‌هایی از آنچه در دنیای واقعی می‌گذرد و یا در آن، اتفاق می‌افتد، بازنمایی و یا بازآفرینی کند. آدم‌های داستان نیز در محیط داستان، معمولاً همان کُنش و رفتارهایی را دارند که آدم‌های واقعی در عرصه زندگی فردی و اجتماعی خود تجربه می‌کنند. این همسانی‌ها سبب می‌شود تا متفکران و جامعه‌شناسان، همان‌گونه که به مسائل و مناسبات انسانی و جامعه‌شناختی مربوط به دنیای واقعی می‌پردازند، بتوانند در جهت بررسی و تحلیل کُنش، رفتار و مسائل جامعه‌شناختی انسان‌های درون داستان نیز تلاش کنند. این بررسی‌ها معمولاً براساس یافته‌های علم جامعه‌شناسی و در چارچوب نظریه‌هایی صورت می‌گیرد که توسط نظریه‌پردازان مطرح و مؤثر در حیات اجتماعی جوامع، طرح شده و می‌شود. جورج لوکاج یکی از این نظریه‌پردازان است که تأثیر و نقش زیادی در شکل‌گیری و تکوین برخی نظریه‌های جامعه‌شناختی و ادبی، بخصوص رمان و داستان داشته‌است. آرای لوکاج همواره مورد توجه منتقدان و کسانی بوده که در همه جای جهان از جمله در کشور ما سعی داشته‌اند از منظر جامعه‌شناختی، آثار ادبی و هنری را بررسی و تحلیل کنند.

رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد» اثر مریم جهانی، به واسطه اینکه اثری است که با رویکرد واقع‌گرایانه نوشته شده و محتوای اجتماعی آن، جامعه‌شناسی زندگی نسلی از نسل‌های بعد از انقلاب را دربرمی‌گیرد، به نظر رسید می‌توان آن را بر مبنای آرای جورج لوکاج مورد واکاوی و تحلیل قرار داد.

شخصیت، بنیان و محور داستان و رمان به شمار می‌آید، از شخصیت به عنوان «انسان داستانی... که در ذهن صدها رمان نویس مختلف خلق می‌شود» نام‌برده (فاستر، ۱۳۵۲: ۷۴) و در تعریفی ساده از او به عنوان فرد یا شخص «ساخته‌شده‌ای (مخلوقی) که در داستان و نمایشنامه ... ظاهر می‌شود» (میرصادقی، ۱۳۷۹: ۸۳)، یاد شده‌است. این مخلوق یا انسان ساخته‌شده که «مجموعه‌ای و آمیزه‌ای از احتمال‌های کرداری است» (مندنی‌پور، ۱۳۸۹: ۴۷)، «با خواست نویسنده پا به صحنه داستان می‌گذارد؛ با شگردهایی که نویسنده به کار می‌برد، ویژگی‌های خود را آشکار می‌کند؛ کُنش‌های موردنظر نویسنده را انجام می‌دهد» (اخوت، ۱۳۷۱: ۱۲۵). او موجودی دارای فردیت و نیز دارای وجه تمایز با دیگر شخصیت‌های داستان است؛ این تمایز، نتیجه عواملی است که در تکوین ابعاد مختلف وجودی این موجود انسانی نقش ایفا می‌کنند؛ البته شخصیت به نسبتی که یک موجود انسانی است، گفته شده، «استعاره‌ای است برای ذات و طبیعت بشر» (مک‌کی، ۱۳۸۷: ۲۴۳)؛ استعاره‌ای که به فراخور «نوع و گونه داستان و کوتاه و بلند بودن و ... موقعیت خود شخصیت، [یعنی] اصلی یا فرعی بودن» (بی‌نیاز، ۱۳۹۲: ۶۹) او در داستان، موجودیت و هویت می‌یابد.

تردیدی نیست که شخصیت‌های هر داستان، زاده تخیل نویسنده هستند؛ البته این بدان معنا نیست که ماهیتی کاملاً خیالی و صرفاً غیرواقعی دارند. آن‌ها در متن روایت «از صفات روانی، اخلاقی و عاطفی انسان برخوردار شده ... [و به آن‌ها] ویژگی باورپذیر داده شده و رفتار و گفتارشان را می‌توان برحسب انگیزه‌های انسانی فهمید» (پاینده، ۱۳۹۴: ۳۵۶)؛ شخصیت‌ها درحقیقت، برآفریده‌هایی خیالی هستند که «با کُنش‌هایشان تعریف می‌شوند یا با احساساتشان» (پرینس، ۱۳۹۵: ۷۷). بنابراین شخصیت‌های داستانی، نمونه انسان یا انسان‌هایی واقعی و یا شبیه به انسان‌هایی هستند که در جامعه نویسنده زندگی می‌کنند. به تعبیر یکی از منتقدان، اشخاصی هستند که نویسنده آن‌ها را «از اجتماع گرفته، تمام نیروی بینش خود را درباره او به کار می‌اندازد تا او را به صورت شخصیتی درآورد که هم مشخصات آن شخص اجتماعی را داشته باشد و هم مقداری از خصوصیات خود نویسنده را» (براهنی، ۱۳۶۲: ۲۴۹). نویسنده معمولاً شخصیت یا شخصیت‌هایش را به صورت آگاهانه «از میان کسانی که با آنان در طول

زندگی خود آشنا شده است ... انتخاب می‌کند. آنگاه او را به کارگاه زندگی خود می‌برد؛ چیزهایی از او می‌کاهد؛ چیزهایی بر او می‌افزاید» (ایرانی، ۱۳۶۴: ۱۸۹). این کاستن و افزودن‌ها در نهایت از او یک شخصیت داستانی با مشخصه‌هایی که ذکر شد، می‌آفریند.

جورج لوکاج، متفکر، فیلسوف، جامعه‌شناس و منتقد مجاری در جوانی به سوسیالیسم و اندیشه‌های سوسیالیستی تمایل پیدا کرد و خیلی زود در «دوران جوانی از سوسیالیسم روی برگرداند» (مزاروش، ۱۳۹۰: ۲۵). بعد از آن «انقلابی شد و به مارکسیسم گروید» (نینهام، ۱۳۹۹: ۱۵). از لوکاج به عنوان «یکی از چند نفر منتقد نامدار عصر ما... که در فلسفه و ادبیات و هنر، صاحب نظر است» (لوکاج، ۱۳۵۶: ۹۵) یاد شده است. لوکاج طی فرازوفرودهای زندگی خویش، مرتباً در نظریات پیشین خود، تأمل نموده است. او گفته: «در تمام زندگی‌ام نسبت به تمام آثار فکری کنار گذاشته خود، بیشترین بی‌اعتنایی را نشان دادم» (پوینده، ۱۳۷۷: ۷۶). لوکاج علی‌رغم اینکه مارکسیست بود، تلقی برخی مارکسیست‌ها را از مارکسیسم قبول نداشت و اصطلاح «مارکسیسم مبتدل» را دربارهٔ باور آن‌ها به کار می‌برد (لوکاج، ۱۳۹۰: ۱۱۴) زیرا باور داشت مارکسیست‌های مبتدل «مارکسیسم را مطلقاً نیاموخته؛ یا به صورت سطحی و دست دوم فراگرفته‌اند» (لوکاج، ۱۳۷۳: ۶). لوکاج از آگاهی‌های جامعه‌شناختی عمیقی برخوردار بود. از این روی توانست «ابزارهایی برای تحلیل عمیق‌تر ساختارها و فرایندهای اجتماعی ارائه دهد و به درک بهتر از روابط بین تاریخ، فرهنگ و جامعه کمک کند» (گلدمن، ۱۳۷۷: ۶۷).

۱-۱. بیان مسأله

مریم جهانی نویسنده‌ای واقع‌گرا و توسعاً می‌توان گفت نویسنده‌ای رئالیست است. «این خیابان سرعت گیر ندارد» نخستین رمان جهانی است. جهانی این رمان را با رویکردی اجتماعی و فمینیستی و با بهره‌مندی از زبانی روان و بدون پیچیدگی و ابهام؛ همچنین با خط روایی سراسر نوشته است. وی مسائل و مصائب مربوط به زنان را در جامعه ایران، دست‌مایه خلق روایتی واقع‌گرایانه ساخته که از منظر جامعه‌شناختی، حائز اهمیت است. شخصیت اصلی این رمان، یک زن از زنانی است که در جامعه نویسنده با موانع و محدودیت‌های اجتماعی خاصی مواجه است. راوی این رمان را که یک زن است می‌توان نماینده طبقه و طیفی از زنان جامعه ایران ارزیابی نمود. بدین واسطه ویژگی‌های شخصیتی و کنش‌های او از منظر فمینیسم قابل ارزیابی و تحلیل است. افزون بر این، او شخصیتی است که در مسیری مخالف آنچه جامعه از او می‌خواهد، حرکت می‌کند و این امر، زندگی‌اش را با محدودیت و مشکلاتی اجتماعی مواجه می‌سازد. میان ویژگی‌های فکری، رفتاری و روانی این شخصیت، و مشخصه‌های شخصیت و قهرمان مسئله‌دار لوکاج از جهاتی همسانی و نزدیکی وجود دارد. بنابراین موجودیت و ماهیت و عملکرد وی با منطق فمینیسم و نیز از منظر نظریه شخصیت لوکاج قابل واکاوی است.

۱-۲. پیشینه پژوهش

در میان پژوهش‌های صورت گرفته، پژوهشی که در آن، مستقلاً به موضوع این پژوهش پرداخته شود، به دست نیامد. بخشی از کارهای انجام شده در این زمینه، منابعی است که نوشته جورج لوکاج هستند. دیگر پژوهش‌هایی که می‌توان هرکدام را به نسبتی با پژوهش حاضر، مرتبط دانست، پژوهش‌هایی است که دربارهٔ رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد» انجام گرفته است؛ از جمله مقاله‌ای با عنوان «تحلیل ساختارشکنی و تقابل‌های دوگانه در رمان این خیابان سرعت گیر ندارد» از «فریبا رحیمی» و دیگران، که در فصلنامه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تبریز (۱۳۹۸) به چاپ رسیده است. در این پژوهش از رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد»، به عنوان رمانی زن‌محور سخن گفته شده و در آن تلاش شده شیوه‌هایی را که نویسنده رمان در جهت ایجاد تردید در

تقابل‌های دوگانه مرد و زن، با تأکید بر وجه تظلم زنانه به کار برده، بررسی شود. «نقد فمینیستی رمان این خیابان سرعت گیر ندارد اثر مریم جهانی» عنوان مقاله دیگری است از «فرشاد اسکندر شرقی و دیگران که در پژوهشنامه ادبیات داستانی (۱۳۹۹) منتشر شده‌است. در این مقاله، بر جلوه‌های زن و نشانه‌های زنانه‌نویسی در رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد» توجه شده و مظاهر مردستیزی، سنت‌شکنی زنانه، خشونت‌های جسمی و روانی و دیگر مشکلات زنان از منظر فمینیسم مورد بررسی و واکاوی قرار گرفته‌است. پژوهش‌های دیگری هم موجود هستند که در آن‌ها براساس آرای لوکاچ برخی آثار داستانی، مورد نقد و تحلیل قرار گرفته‌اند. «قهرمان مسئله‌دار در رمان‌های مدیر مدرسه و سووشون» پژوهشی است در این زمینه از علی حسن‌زاده و دیگران که در مجله پژوهش‌های ادبی عرفانی، گوهر گویا (۱۳۹۰) به چاپ رسیده‌است. در این پژوهش، مشابهت‌های میان جنبه‌های نظریه یادشده و رفتارهای دو شخصیت «مدیر» در رمان مدیر مدرسه و «یوسف» در سووشون مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته‌است. «سبک‌شناسی دیدگاه فمینیستی در کتاب چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم براساس دیدگاه لوکاچ» نیز عنوان مقاله‌ای است از ندا یانس و دیگران که در نشریه مطالعات ادبیات تطبیقی (۱۳۹۸) چاپ شده‌است. در این مقاله با شیوه تطبیقی بر مؤلفه‌های فمینیستی دیدگاه لوکاچ در این رمان تأکید گردیده و نتیجه‌گیری شده که پیرزاد به‌طور آگاهانه اغلب ویژگی‌های نوشتار زنانه را در سطوح مختلف متن اعم از واژه‌ها، جملات، گفتمان و دیدگاه زنانه به کار برده‌است.

۲. مبانی نظری پژوهش

۲-۱. لوکاچ: جامعه‌شناسی، ادبیات و رئالیسم

لوکاچ در جایگاه یک نظریه‌پرداز مطرح، با نظریاتی که عموماً ماهیت مارکسیستی و ضدسرمایه‌داری دارد، در عرصه ادبیات و نقد ادبی فعالیت داشته‌است. به اعتقاد او ادبیات و آثار ادبی که مخلوق تفکر بورژوازی و زاینده ذهنیت سرمایه‌داری باشد، نه ادبیات، بلکه «گرایش هنری نامساعد» است؛ گرایشی که به تعبیر وی از «دل رشد اجتماعی و سیاسی عام بورژوازی ... برمی‌خیزد» (لوکاچ، ۱۳۸۸: ۳۱۵). لوکاچ هنر و ادبیاتی را که عاری از خصلت مردمی باشد، بی‌خاصیت و خوشایند جامعه سرمایه‌داری و آن را برآیند نظریه «هنر برای هنر» تعریف می‌کند؛ یعنی هنری که «فقط برای هنر محض، احترام قائل است» (سیدحسینی، ۱۳۸۷: ۴۸۳). این نظریه در باور لوکاچ، نظریه‌ای منحط و «تجلی انحطاط در بورژوازی است» (لوکاچ، ۱۳۶۷: ۹۱). لوکاچ در تعریفی که از نویسنده به‌عنوان خالق آثار ادبی به دست داده، نویسنده واقعی را کسی معرفی کرده که «صادقانه به مخالفت با بی‌فرهنگی و بی‌ذوقی ویرانگر سرمایه‌داری برمی‌خیزد» (لوکاچ، ۱۳۷۹: ۱۲۶). چنین نویسنده‌ای از نظر لوکاچ، نویسنده‌ای متعهد و پیشرو و وفادار به واقعیت است. لوکاچ در زمینه جامعه‌شناسی ادبیات و نقد ادبی نیز نظریات خاصی دارد و چارچوبی نظری برای جامعه‌شناسی ادبیات و نقد آثار ادبی یا به تعبیری «نقد جامعه‌شناسی» فراهم آورده‌است. «لوسین گلدمن» که امروزه به‌عنوان یکی از مطرح‌ترین نظریه‌پردازان جامعه‌شناسی ادبیات شناخته می‌شود، بیش از هرکس، آرای خود و دستاوردهایش را در این زمینه مدیون لوکاچ می‌داند. او معتقد است: «انقلاب راستین در جامعه‌شناسی ادبیات و تبدیل آن به علم اثباتی، به آثار لوکاچ مربوط می‌شود که یکی از مهم‌ترین شایستگی‌هایش، ممکن ساختن پیوند جامعه‌شناسی ادبیات با زیبایی‌شناسی ... است» (گلدمن، ۱۳۷۷: ۶۷). نقش مؤثر لوکاچ در تکوین نظریه جامعه‌شناسی ادبیات، مرهون شناخت اجتماعی و نیز حاصل آشنایی وی با نتایج مطالعات متفکران و جامعه‌شناسانی مثل هگل، کانت و مارکس است (رک، لنار، ۱۳۷۷: ۸۴-۸۵)؛ افزون بر این، مطالعه آثار کلاسیک غرب، خصوصاً نویسندگان رئالیست در تکوین نظریات لوکاچ مؤثر بوده‌است. لوکاچ که به «نظریه‌پرداز معروف رئالیسم و رمان رئالیستی»

شهرت یافته (زیمّا، ۱۳۷۷: ۱۵۷)، رئالیسم را رویکردی می‌داند که می‌تواند واقعیت اجتماعی و تاریخی را به‌طور عمیق و دقیق منعکس کند و «ترسیم هنری تام و تمام انسان جامع» را محقق سازد (لوکاچ، ۱۳۹۲: ۱۳). او باور دارد که دستاوردهای ادبیات رئالیستی، خوشایند متولیان جامعه سرمایه‌داری نخواهد بود؛ زیرا رئالیست‌ها با بیان واقعیات مربوط به زندگی انسانی، خصوصاً طبقه کارگر و طبقات محروم، موجب ایجاد آگاهی در آن‌ها می‌شوند و مسیر مبارزه قهرآمیز و انقلابی را برای آنان هموار می‌سازند. لوکاچ نویسندگان رئالیست را خالقانی معرفی می‌کند که با شیوه‌های خلاقانه، واقعیات را به تصویر می‌کشند و پیام‌های اجتماعی مؤثری را به مخاطبان منتقل می‌کنند. گویا «رغبت خاص او به آثار محصول قرن‌های هجدهم و نوزدهم ... رمان‌های گوته، بالزاک، تولستوی و داستایوفسکی» (جورج، ۱۳۷۲: ۱۲)، از همین رهگذر و به همین علت است. لوکاچ از این نویسندگان به‌عنوان نویسندگان بزرگ و اثرگذار یاد می‌کند.

۲-۲. لوکاچ، شخصیت و شخصیت‌پردازی

شخصیت داستانی و کیفیت شخصیت‌پردازی در رمان، یکی از ابعاد مهم نظریه‌پردازی ادبی لوکاچ به شمار می‌آید. او به وجود پیوندی عمیق و اساسی میان شخصیت‌پردازی و ایدئولوژی باور دارد و معتقد است: اگر «شخصیت‌پردازی، ایدئولوژی را دربرنگیرد، ممکن نیست کامل باشد» (لوکاچ، الف ۱۳۷۷: ۷۱). به باور او «نویسنده با نادیده انگاشتن ایدئولوژی، چیزی را حذف می‌کند که مهم‌ترین عامل در توصیف و ترسیم شخصیت است» (همان). باید اذعان نمود که مقصود لوکاچ از ایدئولوژی، صرفاً ایدئولوژی مارکسیستی است. او به معنای سبکی و عام ایدئولوژی، یعنی «نگرش شخصی و ذهنیت هستی‌شناختی [نویسنده] که به‌صورت خودآگاه و ناخودآگاه [در آثارش] نمودار می‌شود» (فتوحی، ۱۳۹۲: ۳۴۵)، کاری ندارد.

در این چارچوب نظری، لوکاچ اصطلاح «شخصیت مسئله‌دار» را که یک شخصیت نوعی (تیپ) و «قهرمان مثبت» است (لوکاچ، الف ۱۳۷۷: ۲۶۱)، مطرح می‌کند. از نظر لوکاچ، شخصیت مسئله‌دار، قهرمانی است که «جویای ارزش‌های مطلق است» (فراروتی، ۱۳۷۷: ۲۲۱). می‌توان گفت: چنین شخصیتی، برآیند تام و تمامی از ذهنیت طبقاتی و آرمان‌های مارکسیستی لوکاچ است و با اندیشه‌های ضدسرمایه‌داری او انطباق دارد. شخصیت مسئله‌دار، فقط در رمان رئالیستی، امکان حضور می‌یابد و موجودیت او در رمان رئالیستی «کانون همگرایی و تلاقی تمام عناصر تعیین‌کننده‌ای [تلقی شده] که در یک دوره تاریخی مشخص، از نظر انسانی و اجتماعی» می‌تواند اهمیت داشته باشد (تادیه، ۱۳۷۷: ۱۰۱). از نظر لوکاچ، فقط چنین شخصیت و قهرمانی، قدرت «نه گفتن در برابر واقعیت» را دارد (لوکاچ، ۱۳۵۶: ۱۰۳) و می‌تواند «در برابر وجدان خویش، پاسخ‌گو باشد» (لوکاچ، ۱۳۹۰: ۲۵). لوکاچ در آثارش کم‌وکیف پرداخت چنین شخصیتی را بازگو و مختصات درونی و بیرونی وی را تشریح کرده است.

از نگاه لوکاچ، شخصیت مسئله‌دار با اینکه آرمان‌گراست؛ درعین حال یک شخص عادی است که قشر و طبقه‌ای اجتماعی را نمایندگی می‌کند. میان دنیای درون و بیرون شخصیت مسئله‌دار، همواره تعارضی عمیق وجود دارد. او در تقابل و تضاد با قراردادهای غیرانسانی و کاذب جامعه است و به‌طور خودخواسته در مسیر مقابله با مسائل و معضلات اجتماعی قرار می‌گیرد؛ زیرا در جهانی زندگی می‌کند که با آن، احساس بیگانگی دارد و این بیگانگی، شخص را به تعبیر لوکاچ «در آوردگاه خودشناسی درگیر پیکار» می‌کند (جورج، ۱۳۷۲: ۸۴) و به جست‌وجوی هویت اصیل خود، یا «من» واقعی خویش و «معنا دادن به زندگی خویش» وادار می‌سازد (فراروتی، ۱۳۷۷: ۲۲۲)؛ این روند تا جایی دنبال می‌شود که شخصیت مسئله‌دار بتواند «به هدف خودش تبدیل شود و... زندگی‌اش را به یک زندگی راستین تبدیل کند» (لوکاچ، ۱۳۸۰: ۷۰). به باور لوکاچ، ذات و ماهیت آرمان‌خواه قهرمان مسئله‌دار، تمایلی برای تغییر جهان در او ایجاد خواهد کرد و از آنجاکه در این راه، موانع و محدودیت‌های زیادی پیش روی او قرار

خواهد داشت، او در مبارزه خود، شکست خواهد خورد و شکست وی زمینه‌ای برای کسب آگاهی اجتماعی و طبقاتی در وی فراهم خواهد آورد و او را به شناخت من واقعی و بازآفرینی خود، ناگزیر خواهد کرد.

لوکاچ در تکوین نظریات مربوط به شخصیت‌پردازی در رمان، و نهایتاً آفرینش شخصیت در قالب قهرمان مسئله‌دار، به مناسبات و مبانی جهان مدرن و سرمایه‌داری نظر داشته‌است. به بیان دیگر، محدودیت‌ها، معضلات و مشکلات چنین جامعه‌ای در چگونگی آرای او تأثیر نهاده‌است. او در جهت خلق «فرد نمونه‌ما» (لوکاچ، ۱۳۷۹: ۷۵) و ارتقای مرتبه شخصیت از حد یک فرد عادی تا سطح یک قهرمان، نظریه‌پردازی کرد و درصدد برآمد با این کار، الگوی شخصیتی مناسبی را برای ستیز با قراردادهای مربوط به دنیای بورژوازی، و نیز عاملی برای اعتراض به عصر سرمایه‌داری را نظام بخشد. الگویی که لوکاچ خلق کرد همین شخصیت مسئله‌دار و قهرمانی است که مسائل و حاشیه‌های زیادی در درون و بیرون خود دارد و حیات او با تعارض‌های مختلف همراه است. این قهرمان، موظف است به کالاشدگی و شی‌ءوارشدن انسان در عصر سرمایه‌داری اعتراض کند.

به اعتقاد لوکاچ «مسئله شی‌ءوارگی انسان از مسائل ویژه دوران ما و سرمایه‌داری مدرن است» (لوکاچ، ب ۱۳۷۷: ۲۱۲) که «فرایند جایگزینی مناسبات میان انسان‌ها با مناسبات میان اشیا را بیان می‌کند و تبدیل نیروی کار به کالا، این فرایند را ممکن می‌سازد» (لایبکا، ۱۳۷۷: ۲۹۲)؛ لوکاچ بر این باور است که شی‌ءوارگی توانسته ارزش‌های اخلاقی، اجتماعی و روابط و مناسبات انسانی را تحت تأثیر قرار دهد و سبب شود «مناسبات کالایی» هر چیزی را به یک کالای مبادله‌ای و سرمایه‌ای تبدیل کند. ناگفته نماند که بحث «شی‌ءوارگی» قبل از لوکاچ، توسط «کارل مارکس» طرح شده بود. لوکاچ آن را بنا به قولی، پرورد و به صورت «یک نظریه راستین» مطرح ساخت (لایبکا: ۲۹۳). زیرا باور کامل داشت که زندگی بورژوایی و نظام سرمایه‌داری، ارزش‌های انسانی و دستاوردهای فکری و علمی بشریت را به کالایی قابل قیمت‌گذاری تبدیل کرده‌است. از این روی معتقد بود «شیوه زندگی بورژوایی هیچ‌گونه ارزش فی‌نفسه ندارد» (لوکاچ، ۱۳۸۸: ۲۷۹) و این شیوه زندگی «دلالیت دارد بر نفی هر چیزی که زیباست» (همان) و هر چیزی که ارزشمند است. بنابراین خلق شخصیت‌های مسئله‌دار و قهرمانانی که در رمان، امکان می‌یابند «از تأثیرات تباه‌کننده میانجی ارزش مبادله و شی‌ءوارگی در امان بمانند» (زیم، ۱۳۷۷: ۱۷۷)، از نظر لوکاچ، یک ضرورت تاریخی در عصر سرمایه‌داری و نیز یک ضرورت ادبی است.

۳. بحث و بررسی

۳-۱. رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد»

رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد»، داستانی است که اتفاقات آن در بستر فرهنگ سنتی حاکم بر زادگاه نویسنده (مکان روایت) شکل می‌گیرد و جریان داستان را پیش می‌برد. این رمان در بیست‌ونه فصل روایت می‌شود و چالش اصلی شخصیت محوری و راوی رمان «شهره»، درگیری و مبارزه با باورهای سنتی و رسم و آداب مردسالارانه مردمی است که شخصیت داستان در میان آن‌ها بالیده و بزرگ شده‌است. «شهره» زنی سی‌ساله است که با همسرش «حامد» متارکه کرده و شغل رانندگی تاکسی را برای گذران زندگی خود انتخاب می‌کند. «شهره» از دوران نوجوانی به رانندگی علاقه داشته‌است. پدرش که شغل صافکاری دارد، برخلاف دیگران با راننده شدن دخترش مخالف نیست. ولی مادرش هم از طلاق گرفتن شهره ناراحت است؛ هم راننده شدن او را کاری بد و سبک‌سرانه می‌داند. شهره قبل از ازدواج با «حامد»، بنا بوده با «بابک» پسردایی خود ازدواج کند؛ اما به خاطر اتفاقی که بابک، بانی آن بوده، قید ازدواج با او را می‌زند و باوجود مخالفت‌ها با «حامد» ازدواج می‌کند و بعد از هم جدا می‌شوند. شهره بعد از طلاق در

آپارتمان کوچکی که اجاره‌ای است، زندگی می‌کند. مدتی بعد، دخترخاله‌اش «محبوبه» که نقاش و اهل شعر و ادبیات است، به دلیل خیانت همسرش طلاق می‌گیرد و در همان آپارتمان، با شهره هم‌خانه می‌شود. محبوبه دختری دارد که همسرش بعد از طلاق، طبق قانون دختر را از او می‌گیرد و محبوبه را از دیدن فرزندش محروم می‌کند. این احوال و دیگر تنش‌های روحی سبب می‌شوند محبوبه دچار بیماری روحی و روانی شود. بالاخره محبوبه روزی در غیاب شهره، به زندگی خود پایان می‌دهد. در ادامه روایت، شهره با جوانی امروزی و خارج‌دیده به نام «فرهاد» آشنا می‌شود. فرهاد وانمود می‌کند که سنت‌شکنی‌های شهره برایش خوشایند است. ولی نهایتاً شهره درمی‌یابد که فرهاد به دنبال تصاحب جسم اوست. این مسئله باعث می‌شود شهره به زندگی مجردی خود ادامه دهد.

۳-۲. شخصیت‌پردازی در رمان «این خیابان سرعت‌گیر ندارد»

کیفیت شخصیت‌پردازی، مؤثرترین وجه رمان «این خیابان سرعت‌گیر ندارد» به شمار می‌آید. شگردهایی که مریم جهانی برای خلق شخصیت اصلی رمان (شهره) که راوی داستان نیز هست، به کار برده، این شخصیت را تا حد قابل توجهی در جایگاه شخصیتی منطبق با الگوهای لوکاج قرار داده است. جهانی برای آفرینش این شخصیت، از انواع شیوه‌های شخصیت‌پردازی سود جسته تا بتواند توصیفی باورپذیر و درعین حال واقع‌گرایانه از ظاهر و باطن وی به دست دهد. او «شهره» را انسانی دارای حواشی، مسئله، مهدویت و ممنوعیت در زندگی نشان داده و تلاش کرده ابعاد ناسازگاری شهره را با محیط و دنیایی که در آن زندگی می‌کند، ترسیم کند؛ دنیایی که با روحیه، منش و آرمان‌های شهره ناسازگار است و وی را ناگزیر می‌کند به مقابله با آن بپردازد. در این رمان، جهانی با استفاده از شیوه شخصیت‌پردازی مستقیم و غیرمستقیم، ویژگی، رفتار، افکار و احساسات نامتجانس شهره را توصیف کرده و نشان داده که شهره تا کجا و در چه حد، انگیزه رویارویی با محدودیت و موانع پیش روی خود را دارد. جهانی از طریق شخصیت‌پردازی غیرمستقیم و با ترسیم کنش یا عمل داستانی نیز به معرفی شهره و دیگر آدم‌های داستان پرداخته است؛ بهره‌گیری از گفت‌وگو، بیان افکار و ذهنیت شخصیت، بیان ویژگی‌های ظاهری و باطنی و بیان ویژگی‌های درونی شخصیت، شگردهایی است که جهانی در معرفی و توصیف شخصیت اصلی و شخصیت‌های فرعی رمان خود به کار برده است.

۳-۳. تقابل شخصیت

تقابل شخصیت اصلی رمان «این خیابان سرعت‌گیر ندارد» و مواجهه سنت‌ستیزانه وی با محیط پیرامون، از جمله آدم‌ها و قراردادهای، مناسبات و هنجارهای اجتماعی در مراحل و مقاطع مختلف رمان، نشان داده شده است. او (شهره) دارای روحیه‌ای سرکش است که در رویارویی با امور ناسازگار قرار می‌گیرد. نویسنده در سرتاسر رمان، از شهره که گروهی از افراد جامعه را نمایندگی می‌کند، چهره‌ای معترض و درگیر با مسائل و موانع مختلف نشان می‌دهد. این مختصه، شهره را در ردیف شخصیت‌های داستانی قرار می‌دهد که از نظر لوکاج ضرورت دارد از جهت جامعه‌شناختی تحلیل شوند؛ زیرا در جایگاه یک تیپ یا شخصیت نوعی قرار دارند و می‌توانند افزون بر خصوصیات فردی خود، واجد ویژگی‌های یک طبقه یا گروهی از افراد جامعه باشند. و تمایلات و خشم و اعتراض آن‌ها را نشان دهند؛ بدین واسطه موجودیت آن‌ها بازتابی از واقعیات اجتماعی و مناسبات مختلفی تلقی می‌شود که در جامعه جریان دارد. این شخصیت‌ها می‌توانند جایگاه الگویی را به دست آورند که از نظر لوکاج، جامعه بدان نیازمند است.

«شهره» به دلیل داشتن روحیه معترض، ماجراجو و سنت‌شکن، همواره با افراد خانواده و محیط پیرامون در تنش و تقابل به سر می‌برد. در این میان، پدر شهره با دیگر اعضای خانواده و خویشاوندان او از نظر فکری تفاوت دارد، با شهره همراهی می‌کند. پدرش

دوست دارد همچون شهره، باید و نبایدهای عرفی و الزامات برآمده از قراردادهای سنتی را نادیده بگیرد. شهره در فرازی از داستان به این امر اشاره می‌کند و می‌گوید: «... من مثل پدر، سرکش بودم که نه با شراره و نه مادر نمی‌جوشیدم. با پدر اما همدست بودیم؛ بی‌آنکه به زبان بیاورد، تائید می‌کرد از دیوارِ راست بالا کشیدنم را» (جهانی، ۱۳۹۸: ۶۰). شهره در مراحل و موارد مختلف از همراهی و همدستی پدر برخوردار است.

نویسنده این همراهی را هم در زمانِ حیات پدر و هم بعد از وفات او به‌عنوان عاملی انگیزه‌بخش و مؤثر در حرکت قهرمان داستان در مسیر تقابل با امور و آدم‌های داستان به کار می‌گیرد و آن را به‌صورت بازتابی از واقعیت‌های اجتماعی مطرح می‌کند. بازتابی که لوکاچ به‌عنوان جنبه‌ای مهم از رمان رئالیستی بر آن، تأکید ورزیده است:

۳-۳. شخصیت و محیط

شهره در این رمان، همواره در تقابل با محیط پیرامون خود قرار دارد. تقابل او با مسائل و موانع مختلف شاید دارای زمینه و انگیزه‌ای واحد باشد، اما عرصه‌های مختلفی را در برمی‌گیرد و در برهه‌های زمانی متفاوت ظهور می‌یابد و نهایتاً ابعادی گوناگون به خود می‌پذیرد. نخستین نمود تقابل شهره با محیط پیرامون، مربوط به زمانی است که او از تعهد خود نسبت به پسرعمویش سر باز می‌زند؛ تقابل دیگر، ازدواج با کسی را قصد می‌کند که مطلوب و مقبول خانواده نیست؛ مورد بعدی، مخالفت خانواده با متارکه‌وی با همسرش پس از چند سال زندگی مشترک است؛ در متن زندگی زن‌شویی شهره زمینه تقابلی دیگر فراهم می‌شود و آن، انتخاب شغل رانندگی تاکسی، توسط شهره است که مخالف همه، جز پدرش را به همراه دارد؛ تقابل بعدی در رمان، زندگی در تنهایی و مجردی شهره در یک آپارتمان اجاره‌ای است که موردپسند خانواده نیست و با عرف و ارزش‌های حاکم بر محیط جامعه نیز در تعارض است. لوکاچ چنین تقابلاتی را نمایانگر کشمکش‌های بزرگ‌تر جامعه‌شناختی تلقی می‌کند و در چارچوب نظریه شخصیت خود، رسالت نویسنده رمان و شخصیت و قهرمان رمان را آشکار کردن این کشمکش‌ها می‌داند و در این رمان نیز چنین است.

۳-۴. شخصیت و اشخاص

رویارویی با شخصیت‌های دیگر نیز بُعدی از تقابل، در رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد» به شمار می‌آید. از این منظر، تقابل شهره با آدم‌های داستان نیز اهمیت پیدا می‌کند؛ آدم‌هایی که هرکدام، طیفی از آحاد و افراد جامعه را نمایندگی می‌کنند و می‌توانند مصداق بیرونی و واقعی داشته باشند. حامد، همسر شهره، یکی از این شخصیت‌هاست، او مخالف رفتارهای شهره ازجمله راننده تاکسی شدن اوست. راوی (شهره) در فرازی از رمان نقل می‌کند:

«حامد می‌گفت: حرفی ندارم ولی اگه می‌خوای راننده تاکسی بشی، برو پیش مامانت. تو خونه من، حق این کار رو نداری. می‌خوای حیثیت رو به باد بدی؟ راست میگی؟ می‌خوای کارکنی؟ به شغل آبرومند پیدا کن. منم از خدایه که تو شاغل باشی. می‌گفتم: اولاً مسافرکشی هیچ بی‌آبرویی نیست؛ دوماً با دیپلمی که دارم، کدام اداره‌ای استخدام می‌کنه؟» (همان: ۷۹-۸۰).

از منظر جامعه‌شناختی و براساس این دو فراز و موارد مشابه در رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد»، می‌توان دریافت که حامد شخصیت داستانی حدِ وسط، یعنی شخصیتی فردی و درعین حال عمومی و نوعی است. نویسنده به اندازه‌ای که بر ویژگی‌های نوعی و به تعبیری «تئیک» او تأکید داشته، بر مختصات فردی وی نپرداخته است. بنابراین می‌توان او را یک شخصیت نوعی و به تعبیری «نمونه‌نما» تلقی نمود که واجد منش، رفتار و تفکر گروه یا طبقه‌ای از مردان محیط داستان است؛ بدین واسطه، نگرش گروهی از

مردان را در جامعه نمایندگی می‌کند. از این دیدگاه، مخالفت او با راننده تاکسی شدن همسرش به‌عنوان بازتابی از واکنش طیفی از مردان جامعه در برابر این امر و امور مشابه، قابل ارزیابی خواهد بود.

افزون بر حامد، شهره با دایی و پسردهایی خود «بابک» نیز در تقابل قرار دارد. موضع‌گیری و واکنش‌های او در برابر این دو نیز همانند موضع‌گیری وی در برابر همسرش حامد است؛ زیرا از نظر شهره این سه مرد، متعلق به قشری از مردان جامعه هستند که زنان را ناتوان، محدود و در اسارت محدودیت‌های مختلف می‌خواهند؛ ابعاد این تقابل در فراز داستانی زیر آشکار می‌شود:

«نگاهی به بابک می‌اندازم که فرورفته در کاپشن سیاهش، غضب کرده، خیابان را نگاه می‌کند. من امروز مردانگی این میدان‌باری یغور را زیر سؤال برده‌ام. چون در حضور او خودم پیاده شدم و بنزین زدم. گفت: بشین سر جات. خودم پیاده میشم. در ماشین را باز کردم و گفتم: ماشین من تیتیش مامانیه. از دست کسی غیر از صاحبش بنزین نمی‌خوره» (همان: ۹).

غیر از این مردها، مردهای دیگری که در محیط داستان به دلایل مختلف حضور می‌یابند، همگی به‌واسطه دغدغه‌های فمینیستی راوی مورد انتقاد تند و دشنام هستند و راوی همواره به دنبال دستاویزی برای اظهار بیزاری از آن‌هاست. در این رمان، شهره در جایگاه راوی دارای نگرش فمینیستی، رفتار مردان مختلف را زیر ذره‌بین قرار می‌دهد. او جز یک مرد (فرهاد) که مدتی مورد علاقه شهره قرار می‌گیرد و البته در نهایت نسبت به او نیز نظر منفی پیدا می‌کند، همه مردان داستان را در ضدیت با خود و باورهایش می‌بیند. می‌توان گفت لفظ مرد یا موجودیت مردها برای وی اغلب تداعی‌گر تمام رفتارها و مختصات منفی و ناخوشایندی است که شناخته و تجربه کرده‌است. صفات ناخوشایندی را که او در هر مرد می‌بیند، می‌توان به تکه‌ای از یک پازل مردانه ناپسند همانند نمود؛ پازلی که تکه‌هایش جدا شده و هریک از آن‌ها در وجود یک مرد از مردهایی که شهره می‌شناسد، جای گرفته‌است.

البته تنها مردان با شهره در تقابل نیستند. مادر شهره، یکی دیگر از اشخاصی است که با شهره به‌واسطه رفتارهای نامتعارف وی تقابل دارد. مادر شهره، زنی از نسل زنان گذشته به شمار می‌آید. او همچون هم‌نسلان خود، دوست دارد دخترش رفتار بهنجار داشته باشد و متین و سربه‌زیر باشد و آبروداری کند؛ اما چنین رفتاری از شهره بر نمی‌آید. بنابراین همواره میان شهره و او تقابل ایجاد می‌شود. از نظر او تمام رفتارهای شهره نشان از سبک‌سری و بی‌بندوباری داوند:

«مادر می‌گوید که من بعد از طلاق به فنا رفته‌ام و می‌خواهد که من خجالت بکشم به خاطر سبک‌سری‌هایم که شایسته یک زن بی‌صاحب سی‌ساله نیست. من خجالت نمی‌کشم. به جاش هر وقت می‌روم در خانه‌اش یک بوق ممتد حواله اعصاب ضعیف در و همسایه‌اش می‌کنم تا مادر سر و پا پتی بیاید دم در و چنگی نمادین به صورت بکشد.

۳-۴-۱. هویت و زمان شخصیت

تشخیص هویت شخصیت‌های داستان از ضرورت‌های مخاطب‌شناختی و نیز روایت‌شناسی رمان و داستان است و این امر، نویسنده رمان را ملزم می‌سازد با استفاده از شگرد و شیوه‌هایی متناسب با ماهیت کار خود، درصدد بیان هویت اشخاص داستان برآید؛ طوری که بتواند ترسیمی از چگونگی تأثیرپذیری آن‌ها از عوامل فرهنگی و اجتماعی و تربیتی و ... به دست آورد. لوکاچ در نظریات خود به این امر پرداخته و در موارد مختلفی به بررسی هویت شخصیت برخی رمان‌ها مبادرت نموده‌است. لوکاچ بر زمینه تاریخی و بستر زمانی که شخصیت در آن می‌بالد و زیست می‌کند، تأکید می‌ورزد. از نظر او یکی از عوامل کلیدی و بنیادی که در شکل‌گیری هویت شخصیت، خصوصاً شخصیت اصلی و قهرمان داستان نقش ایفا می‌کند، تاریخ و زمان است. او معتقد است که شخصیت‌ها نمی‌توانند مستقل از تاریخ و زمانی که در آن بالیده و تکوین یافته‌اند، وجود داشته باشند. لوکاچ باور دارد که این زمینه

تاریخی و بستر زمانی، اصلی‌ترین خاستگاه شکل‌گیری شرایط و مناسبات اجتماعی است؛ بدین واسطه تأثیر عمیقی در تکوین هویت شخصیت دارد و می‌تواند در چگونگی تعامل شخصیت با محیط، نقش ایفا کند.

از این منظر شهر، قهرمان و شخصیت اصلی رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد» واجد هویتی برآمده از شرایط تاریخی تعریف می‌شود؛ به بیان دیگر، هویت او برآیند حضور وی در یک مقطع تاریخی و برهه زمانی خاص است. شهر متعلق به شرایطی تاریخی و اجتماعی است که در آن، تعریف خاصی از مرد وجود دارد؛ مرد، صاحب قدرت و اختیار است؛ حق انتخاب دارد و می‌تواند به اعمال و رفتاری دست بزند؛ حتی به گونه‌ای سخن بگوید که زن از آن، عاجز است. این امر به کنش‌پذیر شدن شهر می‌انجامد؛ کنش‌پذیر، شخصیتی است که «کنش‌هایش اساس واکنش هستند» (اسکولز، ۱۳۹۳: ۱۵۶). کنش‌پذیر بودن شهر، وی را دچار بحران هویت می‌سازد. او برای آنکه بتواند به مقابله با اقتدار مردان پردازد، خود را در هیئت و کسوت مردانه ظاهر می‌کند و تظاهر به رفتارهای مردانه می‌کند. شهر در جامعه‌ای که فقط مردان می‌توانند راننده تاکسی باشند، شغل رانندگی تاکسی را برای خود انتخاب می‌کند. به موازات این انتخاب، تعمداً از هویت زنانه خویش صرف‌نظر می‌کند. او می‌خواهد دقیقه مثل مردها باشد و چیزی از مردها کم نداشته باشد؛ مثل مردان حرف بزند؛ مثل مردها رفتار کند و الی آخر:

«من اما خسته نیستم؛ یعنی هیچ وقت خسته نمی‌شوم. پای کارم که بیاید وسط مثل تانک ضدضربه می‌شوم. در کلان‌شهر ما زنی پیدا نمی‌شود که دنده‌های دوزاری را مثل من با لذت عوض کند؛ یا دخلش که پر می‌شود خوشی بزند زیر دلش و ویرش بگیرد. آینه بنز پارک شده بغل خیابان را بیوسد و ویق ویق دزدگیرش را دریابورد. یا سر چراغ، سر ظهر که راهی می‌شود خانه، شیشه‌های تاکسی‌اش را بالا بکشد و ولوم استریو را تا اند سرسام بلند کند تا کوفتگی کت و کولش در برود. در کلان‌شهر ما زن‌ها محتاط رانندگی می‌کنند و نمی‌دانند چه کیفی دارد شنیدن ناله موتور وقت دنده معکوس، یا لایی کشیدن بی‌ترس لابه‌لای ماشین‌های مدل بالا. آن‌ها حتماً نمی‌دانند نگاه وق‌زده شاگرد مکانیک و اوساش وقت بردن ماشین رو چاله تعویض روغن، چه حس غروری دارد. یا بور شدن راننده تاکسی‌ای که اولش به خیال زن بودن طرف، عربده‌کشان از ماشین پیاده می‌شود و با دیدن قفل فرمان تو دست زن، سعی می‌کند در راه فرار به سمت ماشینش بدو بدو نکند. در شهر من زن‌ها یک دنده می‌شناسند، دنده مرده» (جهانی، ۱۳۹۸: ۶).

تظاهراتی از این دست که هم وجه فمینیستی دارد و هم دارای اعتبار جامعه‌شناختی است، در رمان بسیار دیده می‌شود. در این مصداق، شهر در مواجهه با مسائل مختلف، با لحن مردانه سخن می‌گوید، ادعای نترس بودن می‌کند، مردان دیگر را به سخره می‌گیرد و دست به هر رفتاری می‌زند تا بتواند توانایی‌های مردانه‌اش را به رخ دیگران خصوصاً مردها بکشد. بدین واسطه، مردنمایی ضمن اینکه به ویژگی بارز شخصیت او تبدیل شده، به وجهی پُررنگ و پربسامد در رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد» نیز بدل شده است.

۳-۴-۲. ناخودآگاهی و خودآگاهی شخصیت

می‌توان ادعا نمود که مردنمایی شخصیت راوی در رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد» نمی‌تواند جنبه ناخودآگاهانه داشته باشد. به بیان دیگر، جدا شدن شهر از زنانگی، امری خودآگاهانه است. او به صورت تعمدی به ایفای نقش یک مرد می‌پردازد و در کسوت یک مرد آرمانی که با واقعیت‌های مردانه نسبت چندانی ندارد، خود را ظاهر می‌کند و می‌شود گفت از جهات مختلف با مردهای دیگر تفاوت دارد. علت این امر، مبالغه‌آمیز بودن رویکرد و کردارهای مردانه در شهر است که هرگز به نفی زنانگی وی نمی‌انجامد. کردارهای مردانه او نشانه‌های زیادی از ناپختگی و ناشی‌گری و تصنع دارد؛ زیرا وی به درستی باور نکرده که مرد شده؛ یعنی هویت

او مردانه نشده، فقط آرزوی مرد شدن دارد و می‌خواهد نقش مرد را ایفا کند؛ یا تظاهر به مرد بودن کند یا اینکه می‌خواهد مثل مردها بشود. آرزوی مرد شدن شهره در حقیقت، دارای خاستگاهی در روحیات فردی او و نیز در عوامل جامعه‌شناختی است؛ بنابراین هم از منظر روان‌شناسی و هم از دیدگاه جامعه‌شناسی قابل تحلیل و بررسی است.

براساس آرای لوکاچ ویژگی‌های چنین شخصیتی، برآیند ذهنیت طبقاتی و جایگاه اجتماعی اوست. اگر نیاز باشد بر این مبنا تعریفی از جایگاه اجتماعی شهره به دست داده شود، باید جنسیت، یعنی زن بودن او در این تعریف لحاظ گردد؛ زیرا نسبتی تنگاتنگ میان جنسیت و موقعیت اجتماعی و طبقاتی هر آدمی وجود دارد؛ نسبتی که می‌تواند در تکوین ویژگی‌های روحی، همچنین در واکنش‌های اجتماعی شهره نقش تعیین‌کننده داشته باشد. تظاهر شهره به مرد بودن درحقیقت، یک واکنش اجتماعی است؛ واکنشی است که شرایط اجتماعی بر او تحمیل و او را وادار می‌کند باوجود زن بودن و برخورداری از تمام خصال باطنی و ظاهری زنانه، به ایفای نقش یک مرد تن دهد. بااین‌حال، مردی که شهره می‌خواهد نقش او را بازی کند، باوجود تظاهرات مردانه مبالغه‌آمیز، در نهان و در درون خود، همچنان زن باقی می‌ماند.

این امر به شکل‌گیری تعارضی عمیق در شخصیت او می‌انجامد؛ منشأ تعارض آنجاست که او زنی با عواطف و نیازها و روحیات کاملاً زنانه است؛ اما دوعین‌حال می‌خواهد از در انکار زن بودن خویش برآید و خود را به همگان در حد یک مرد یا مثل یک مرد نشان دهد. در بخش‌هایی از رمان که شهره تظاهرات رفتاری زنانه از خود بروز می‌دهد، این تعارض آشکار می‌شود.

فرازی از روایت «این خیابان سرعت‌گیر ندارد»، یعنی ابتدای فصل هفده آن، گواه این مدعا تواند بود. در این فراز، واکنش‌های زنانه شهره را قبل از رویارویی با فرهاد (فردی که شهره بعد از متارکه با او آشنا شده و به وی دل‌بسته است) و هنگام دیدار با وی می‌توان دید:

«تا چشمم می‌افتد به فرهاد که توی رستوران، با کت و شلوار یاسی از آزارای سفیدش پیاده می‌شود، سوئیچ از دستم می‌افتد زیر پا. خم می‌شوم آن زیر. شکل جنینی که زور می‌زند خودش را زورچپان بکند سر جاش. اما مگر جا می‌شوم... سوئیچ را می‌بینم تو مشتم می‌گیرم. صدای نفسم و ضربان قلبم... کلافه‌ام می‌کند... این بچه مایه‌دار خوش‌قیافه کجا، من کجا؟ ... آینه را پایین می‌کشم و زل می‌زنم به خودم؛ همان شهره شلخته رانده‌ام؛ فقط شال پوشیده‌ام. انگار نه انگار که با یک بچه مایه‌دار فرنگ‌رفته با کلاس قرار دارم... توی رستوران... صندلی را می‌کشد، می‌نشینم. تازه می‌فهمم زن‌های تو فیلم‌ها چه خوش به حالشان می‌شود وقتی صندلی را برایشان می‌کشند؛ تازه می‌فهمم چه چیزهای زیادی تو دنیا هست که تجربه‌اش نکرده‌ام. می‌نشیند روبروم... سعی می‌کنم نفهمد حواسم به گل و کادوست؛ نفهمد جمله‌هام را کوتاه می‌کنم مبادا پی ببرد که دست و پام را گم کرده‌ام؛ دست‌هام را می‌برم زیر میز» (جهانی، ۱۳۹۸: ۹۸).

پیداست طبیعت زنانه در این مجال، بر شهره، غلبه تمام یافته و او را از حالت مردنمایی خارج کرده‌است. اینجا شخصیت داستان نمی‌تواند واقعیت وجودی خود را انکار و یا پنهان کند و قادر نیست مثل همیشه که با تظاهر به داشتن اعتمادبه‌نفس، رفتار می‌کرده، رفتار کند. افزون بر این مورد، در مواردی دیگر هم ظهور زنانگی و واکنش‌های زنانه شهره را می‌بینیم. براساس این مصداق‌ها می‌توان نتیجه گرفت که هویت واقعی شخصیت، چیزی نیست که با هویتی عاریتی بشود آن را محو و یا کتمان کرد.

۳-۴-۳. حرفه شخصیت

شغل و موقعیت شغلی از نظر لوکاچ، عنصری کلیدی در تحلیل جامعه و نیز محیط رمان به شمار می‌آید. لوکاچ باور دارد فعالیت حرفه‌ای هرکس، نقش مهمی در شکل‌گیری هویت فردی او ایفا می‌کند. از دیدگاه او افراد از طریق شغل خویش امکان می‌یابند خود

را تعریف کنند. همچنین به آگاهی اجتماعی و طبقاتی دست یابند. براساس آرای لوکاج می‌توان تحلیل نمود که شغل رانندگی در رمان «این خیابان سرعت‌گیر ندارد» فعالیت حرفه‌ای است که شخصیت و قهرمان رمان (شهره) را با جامعه پیوند می‌دهد. از این رهگذر، شغل رانندگی به شهره هویت اجتماعی می‌بخشد، او را صاحب احساس تعلق و هدفمندی می‌سازد، بر روابط اجتماعی او تأثیر می‌گذارد، جایگاه و موقعیت اجتماعی او را تعیین می‌کند و نهایتاً نحوه تعامل او را با جامعه، سامان می‌بخشد.

باید اذعان کرد حرفه رانندگی شهره، ضمن داشتن کارکردهای ذکرشده، از سطح یک پیشه عادی فراتر می‌رود و وضعیت اجتماعی و جامعه‌شناختی پیچیده‌ای پیدا می‌کند. زیرا میزان علاقه‌مندی شخصیت اصلی رمان به رانندگی، آن‌هم رانندگی تاکسی، حدود مرزی نمی‌شناسد. شهره تاکسی راندن و تاکسی داشتن خود را یک موهبت و به‌عنوان یک وجه ممیزه و مایه برتری مطرح می‌کند. او احساس می‌کند با این کار توانسته توانایی خود را به رخ مردان بکشد؛ همچنین مایه دلگرمی و امیدواری زنان جامعه خود شود؛ افزون بر این، توانسته جایگاه خود را تا سطح یک شخصیت تأثیرگذار اجتماعی و دارای موقعیت اقتصادی، نظیر آنچه مدنظر لوکاج است، ارتقا دهد:

«[زن‌ها] مسیر می‌گویند می‌زنم روی ترمز تا هم جنس خودشان را می‌بینند که پشت فرمان تاکسی، لم داده، سر و سینه جلو می‌دهند و با غرور در شاگرد را باز می‌کنند؛ انگار که با آن‌کار، بی‌لاخ نشان بدهند به همه مردانی که یک‌عمر، جلو نشستن را حق ازلی ابدی خودشان می‌دانستند. شهر من حالا راننده تاکسی دارد که فقط زن‌ها اجازه باز کردن در جلوش را دارند» (جهانی، ۱۳۹۸: ۷-۸).

شهره هرگاه سر سخن درباره شغل رانندگی و تاکسی را باز می‌کند، بیان و هنجار سخن‌گفتنش حالتی از شیفتگی به خود می‌گیرد، چون گمان می‌کند تاکسی راندن با اینکه انتقاد، مخالفت، سرزنش، حتی اهانت‌های زیادی را متوجه او ساخته، فواید بسیاری نیز برایش داشته‌است. او احساس می‌کند این شغل سبب شده چه در دوران زندگی با همسرش و چه بعد از متارکه با او، احساس بی‌نیازی کند و محتاج کسی نباشد.

ازنظر شهره، راننده تاکسی شدن، باعث شده تا زنان دیگر شهر او به‌صورت آشکار و پنهان به تحسین وی بپردازند. او حتی از اینکه تعدادی از زنان آشنا، بابت تاکسی راندن، وی را نکوهش می‌کنند، لذت می‌برد؛ زیرا احساس می‌کند آن‌ها عقب‌مانده و ترس‌زده و دارای ذهن سنتی هستند؛ یا اگر چنین نیستند، به‌اندازه او جسور نیستند و به جهت ترس از شماتت جامعه، جرئت انجام این کار را ندارند. بنابراین از روی حسادت، وی را نکوهش می‌کنند. شهره بابت تاکسی داشتن و تاکسی راندن، حتی به مردها هم فخر می‌فروشد، چراکه احساس می‌کند این شغل، امکانی برای اظهار برابری با مردها و یا حتی برتری بر مردهاست و ابزاری است که موجب شده او به هیچ مردی نیازمند نباشد.

شهره نسبت به اینکه بابت به دست آوردن این شغل، توان زیادی پرداخته، آگاهی دارد. او می‌داند که به خاطر همین حرفه، مورد بیزاری طیفی از آحاد جامعه، اعم از زن و مرد قرار گرفته‌است؛ زندگی زناشویی‌اش به باد رفته؛ حتی نزدیکانش او را طرد کرده‌اند. البته از اینکه توانسته بر اراده و تصمیم خود همواره پایبند بماند، احساس غرور و خرسندی دارد و بدان فخر می‌ورزد. می‌گوید: «روزی که بعد از سال‌ها وقفه، بالاخره راننده تاکسی شدم، شوهر داشتم و کمی خجالت‌زده بودم. یک سال بعد، از هیچ‌کدام، نه در من، نه در شناسنامه‌ام اثری نماند» (جهانی، ۱۳۹۸: ۷).

۳-۴-۴. شخصیت بخشی

شغل رانندگی تاکسی، ارتباطی خاص و عاطفی را بین شهر و وسیله نقلیه او پدید آورده است. از این روی، تاکسی در رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد»، نقشی محوری را عهده دار است و می شود گفت فراتر از یک وسیله نقلیه است. شهر در مقاطع مختلفی هم از مسائل مربوط به رانندگی خود، هم از وسیله نقلیه یا تاکسی که دارد، سخن می گوید. او نامی زنانه و غربی را بر تاکسی خود نهاده و با این کار، تاکسی را صاحب شخصیت انسانی نموده است. نویسنده در صفحات آغازین داستان، زمینه ای فراهم می کند تا از تاکسی و نام انتخابی شهر برای آن سخنی گفته شود و زمینه لازم برای رویدادهای بعدی فراهم گردد:

«علاقه روزافزون من به شغلم از وقتی معنای فلسفی به خودش گرفت که کشف کردم من حاکم بلامنازع این اتاقک همیشه لرزانم ... کشف کردم الیزابت یا همان تاکسی زرد من، یک کیفوری مخصوص و آبی به زن ها می دهد» (جهانی، ۱۳۹۸: ۷).

شهر تاکسی اش را الیزابت می نامد و می شود گفت نویسنده با شخصیت بخشی به تاکسی، موقعیتی عاطفی به تاکسی بخشیده و آن را تبدیل به شخصیتی جذاب و معنادار کرده است. بدین واسطه، توانسته از تاکسی، دوستی هم جنس برای راوی بسازد؛ دوستی که همواره، همراه راوی است و راوی دل بسته او است، تا جایی که برای او دل می سوزاند و می گوید: «بیچاره الیزابت که کیسه بکس خانواده من شده» (جهانی، ۱۳۹۸: ۳۶). زمانی نیز به آن می بالد و آن را به رخ می کشد: «مادر کجاست که ببیند با همین پراید ... پرشیای ال ایکس سوسک می کنم. ببیند که الیزابت چه آتشی می سوزاند» (جهانی، ۱۳۹۸: ۴۳). گاهی به او جایگاهی در حد خود می بخشد و نشان می دهد میان خودش و الیزابت پیوندی دوستانه، یا حتی فراتر از آن، وجود دارد. عبارت «پس حالا که ئی طوریه، من و الیزابت نوکر تیم» (جهانی، ۱۳۹۸: ۴۴)، مصداق این مدعا تواند بود. راوی در جایی از رمان، از داشتن حسی در حد حس مادری نسبت به الیزابت سخن می گوید. آنجا که محبویه، دختر خاله شهر از او می خواهد نام الیزابت را عوض کند:

«باز که گفتم الیزابت. آناهیتا صدش بزن. من با الیزابت غربی می کنم ... [شهر پاسخ می دهد] مگه نشیدی می گن نباید اسم بچه هاتان را بعد از چند سال عوض کنی؛ دچار دوگانگی شخصیت می شن. نکنه می خوای همین بلا سر ماشینم بیاد» (جهانی، ۱۳۹۸: ۴۴).

افزون بر این موارد در جاهای دیگری از رمان، راوی نام الیزابت را به دلایل مختلف بر زبان می آورد، گویی می خواهد خواننده فراموش نکند که نام تاکسی او الیزابت است. الیزابت اگرچه آدم نیست و تنها یک وسیله نقلیه است، ولی نویسنده با شخصیت بخشی خاص خود و نیز بنا بر شواهدی که در متن رمان وجود دارد، توانسته آن را در سطح و موقعیت یک شخصیت داستانی ظاهر کند. بنابراین می شود به عنوان یک شخصیت درباره او سخن گفت. در این صورت، نخست این پرسش ممکن است به ذهن برسد که چرا نویسنده، نامی زنانه را برای او برگزیده و خواسته او نقش یک زن را ایفا کند. آیا زنانگی و بخشیدن قابلیت های زنانه به یک وسیله نقلیه به انگیزه ای خاص صورت گرفته است؟ یعنی اگر نام مردی را بر آن می گذاشت، چه اتفاقی می افتاد؟ توجیه این رفتار نویسنده شاید این مسئله باشد که اگر یک نام مردانه بر آن می نهاد، آن وقت شهر نمی توانست با او انس بگیرد و به راحتی نامش را به زبان بیاورد. این یک سوی مسئله است. سوی دیگر این است که شهر که خود همواره در صدد ایفای نقش مردانه است و می خواهد به همگان بیاوراند که از مردها هیچ کم ندارد، حتی فراتر از آن هاست. بهتر نبود نام یک مرد را بر تاکسی اش می گذاشت تا بدون آنکه توانی بدهد، بتواند ادعا کند که همیشه با یک مرد، همراه و همسفر و همدم است؟ اما چرا چنین نکرده است؟

شهره هیچ زنی را در حد خود، و مثل خود نمی‌داند و نمی‌پذیرد. او همیشه فقدان یک هم‌جنس یعنی یک زن را که بتواند مثل خودش باشد و باورهایش همچون باورهای او باشد، در زندگی خویش احساس کرده‌است. بنابراین طبیعی است در جهت فرافکنی، بخشی از افکار و باورهای خود را به تاکسی خود ببخشد و از او زنی همچون خودش بسازد. زنی که جای خالی رفیق و همدمی از جنس خودش را برایش پر کند؛ زنی که همیشه با او باشد و در اختیار او باشد؛ مهم‌تر از آن، کمک‌خرج، منبع درآمد و یاور او باشد. از این دیدگاه می‌توان رفتار شهره را رفتاری آرمانی و بازتابی از شرایط زندگی و وضعیت اجتماعی او ارزیابی نمود؛ رفتاری آرمانی در جهت تغییر وضعیت موجود که به کسب رضایت شهره از خود می‌انجامد. و در کل رفتاری که کاملاً همسان با رفتارهای آرمان‌خواهانه شخصیت‌های مسئله‌دار لوکاچ است.

۳-۴-۵. کالاشدگی شخصیت

یکی از رسالت‌هایی که لوکاچ در رمان برای شخصیت یا قهرمان داستان تعیین می‌کند، تقابل و اعتراض شخصیت به کالاشدگی و مقابله با تبدیل شدن انسان به شیئی یا کالا است و به تبع آن، اعتراض به تنزل ارزش‌های انسانی و بی‌اعتبار شدن بنیان‌های اخلاقی در جامعه است. عامل اصلی این امر در باور لوکاچ، مناسبات، روابط و قوانین غیرانسانی در جوامع سرمایه‌داری است. به نظر لوکاچ، قوانین این جوامع به گونه‌ای است که در آن، گروهی از جامعه، یعنی طبقه کارگر به خدمت گروهی دیگر که سرمایه‌دار و صاحب قدرت، سرمایه و ابزار تولید هستند، درمی‌آیند و استثمار می‌شوند. به بیان دیگر، روابط انسانی به روابط کالایی و تجاری تبدیل می‌شود؛ نتیجتاً هر کدام از افراد گروهی که استثمار می‌شوند، حکم یک کالا یا شیئی را پیدا می‌کنند تا جایی که جسم، روح، توانایی و درکل، موجودیت آن‌ها همچون کالایی مصرفی قیمت‌گذاری و خرید و فروش می‌شود.

تعمیم این نظریه بر دنیای رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد» با لحاظ مواردی امکان‌پذیر است؛ زیرا شخصیت اصلی رمان، شهره همواره در اعتراض و تخاصم و جدال برای به دست آوردن حق انسانی خود و حفظ ارزش‌هایی است که به‌زعم وی، همسر، دایی و دیگر مردهای داستان، آن را نادیده می‌گیرند و از این طریق، زمینه سوءاستفاده از او و دیگر زنان داستان را فراهم می‌کنند؛ سوءاستفاده‌ای که اعتبار و ارزش زن را تا حد یک کالا و شیئی مصرفی قابل تملک، تنزل می‌دهد.

در این رمان، مردانی که وارد زندگی زناشویی شده و زنی را به عقد خود درآورده‌اند، در موقعیت افرادی نشان داده شده‌اند که قصد دارند همسران خود را همچون کالایی مصرفی به تملک تمام و کمال خود درآورند. شهره که شخصیت اصلی رمان است، درحقیقت یکی از این همسران و می‌توان گفت نمادی از این گونه زنان است. نویسنده سرتاسر رمان را به مجالی برای جدال و مبارزه او با تضییع حقوق و به تعبیر لوکاچ، کالاشدگی خود و دیگر زنان تبدیل کرده‌است.

می‌توان چنین برداشت نمود که راننده تاکسی شدن شهره، اصلی‌ترین گام وی برای حرکت در مسیر مقابله با حس کالاشدگی است؛ حسی که برای شهره، احساس تحقیر شدن و بی‌ارزش پنداشته شدن و به تعبیر خودش سوسک شدن را به همراه دارد. او در ابتدای کار رانندگی تاکسی، احساس خوبی نسبت به این حرفه ندارد و حتی آن را کاری در حد گدایی کردن تلقی می‌کند، ولی به تدریج درمی‌یابد تنها این شغل می‌تواند او را از بی‌ارزش بودن و کالاشدن یا شیء‌وارگی رها سازد:

«اوایل که دست، پیاله می‌کردم جلو مسافرها برای کرایه، زل می‌زدم به سکه‌ای که می‌افتاد توی گودی‌اش. پس دست گدایی که می‌گفتند یعنی این؟ تمام عمر آرزوی این را داشتم؟ بعد آرام آرام مسئله گدایی منتفی شد. خوب که عمیق شدم دیدم نزدیک به شش سال با دیدن خرجی رو پیشخوان آشپزخانه که حامد می‌گذاشت و می‌رفت مغازه، خود را مفلوک می‌دیدم که پررویی‌اش فقط در حد خرد کردن قند و گلدان است. از خودم پرسیدم آیا منی که صبح تا شام این زندگی سوسک می‌شوم، باید تو این یک‌قلم هم کم بیاورم» (جهانی، ۱۳۹۸: ۷).

تنوع طلبی حامد در رمان به خوبی نشان داده شده است. شهره از این خصلت همسر خود بیزار است و آن را رفتاری آزادهنده و فراتر از آن، گُشنده می‌داند. او درمی‌یابد تنوع طلبی حامد حدود مرز نمی‌شناسد. از نظر شهره، حامد همه چیز حتی او را چیزی در حد کالا، اشیا و وسایلی می‌بیند که به آسانی می‌شود خرید و بعد از آن، دل زده شد و به بهانه‌ای آن را دور انداخت یا کالایی دیگر را جایگزین آن کرد:

«حامد دل بستن و دل‌کنندش حرف نداشت؛ حتی اشیای زندگی‌اش هم تابع این قاعده بودند. امروز، عاشق یک زنجیر فیکاروی طلا می‌شد و می‌خریدش. فردا دلش را می‌زد و می‌انداخت گوشه‌ای. کافی بود تی شرتی را که با تمام وجود دوستش داشت، یک‌نخ زیر بغلش کشیده بشود، دیگر نمی‌پوشیدش. سال دوم ازدواج، وقتی دید کم‌کم نخ‌کش می‌شوم، سعی کرد مثل تی شرت با من رفتار نکند، دورم نیندازد؛ دست به کار رفو شد؛ خواست من، کس دیگری بشوم... بعد هم دید فروکردن من فقط وقت، تلف کرده است، بی خیال شد و پناه برد به تی شرتی نو» (جهانی، ۱۳۹۸: ۵۵-۵۶).

البته شهره این خصلت را منحصر به حامد نمی‌داند. نویسنده در حقیقت حامد را در جایگاه نماد دیگر مردانی قرار داده که چنین هستند. هیچ مردی از مردهای رمان از این امر مستثنا نمی‌تواند بود و در همه آن‌ها به نسبتی خصلت کالادیدن زن، وجود دارد. گویی این امر، خصلت فطری و نهادی مردهاست، حتی فرهاد که شهره او را در ابتدا، مردی متفاوت از دیگر مردان می‌بیند و احساس و باور می‌کند چون خارج دیده و باشخصیت است، از این ویژگی عاری است. اما بعد از مدتی درمی‌یابد که فرهاد هم موجودیت شهره را قابل تملک می‌داند و مترصد در اختیار گرفتن او همچون کالایی مصرفی است.

۳. نتیجه‌گیری

رمان «این خیابان سرعت گیر ندارد» که با محوریت یک شخصیت زن (شهره) نوشته شده، روایتی از زندگی یک زن معاصر ایرانی است. نویسنده رمان که خود یک زن است، شهره را در تقابل با روابط، مناسبات و قراردادهای عرفی و اجتماعی قرار داده و بدین واسطه به اثر خویش هم ارزش جامعه‌شناختی بخشیده هم آن را واجد قابلیت و اعتبار فمینیستی کرده است. در این رمان که با رویکرد واقع‌گرایانه خلق شده، به اشکال مختلف، ساختارهای مردسالار، سنت‌های محدودکننده و نگاه‌های کالامحور نسبت به زنان، به تصویر کشیده شده و قهرمان داستان، فردی نشان داده شده که عهده‌دار رسالتی اجتماعی است. نقش اجتماعی «شهره» و وجه جامعه‌شناختی این رمان، به گونه‌ای است که زمینه لازم را برای بازخوانی و ارزیابی رمان براساس دیدگاه و آرای جامعه‌شناختی لوکاچ فراهم کرده؛ همچنین امکانی برای واکاوی هویتی، اجتماعی و روانی این شخصیت با تکیه بر نظریه «شخصیت مسئله‌دار» لوکاچ فراهم آورده است؛ از این طریق، امکان کشف دوگانه‌ها و تعارضاتی در شخصیت شهره که به جست‌وجوی کشف معنا و بازبابی خویشتن است، پدید آمده است. موارد عمده این دوگانه‌ها و تعارضات، جدال میان خودآگاهی و ناخودآگاهی، زن‌بودگی و مردنمایی و فردیت و جامعه است که بر اهمیت جامعه‌شناختی و اعتبار فمینیستی این اثر صحنه می‌گذارند. این تقابل‌ها را نویسنده با اتخاذ شیوه شخصیت‌پردازی و بهره‌گیری از شگردهای روایی خاص محقق کرده است. او با ایجاد پیوند میان درونیات شخصیت و دنیای اجتماعی و بیرونی وی، توانسته از یک زن معترض و زنی که به موقعیت و تضاد اجتماعی و جنسیتی خویش آگاهی دارد، الگویی رئالیستی ارائه دهد؛ الگویی که از جهاتی با آرمان‌های رمان رئالیستی لوکاچ هم‌راستاست.

منابع

- اخوت، احمد. (۱۳۷۱). دستور زبان داستان، چاپ اول، اصفهان: فردا.
- ایرانی، ناصر. (۱۳۶۴). داستان (تعاریف، ابزارها و عناصر)، چاپ اول، تهران: کانون پرورشى کودکان و نوجوانان.
- براهنى، رضا. (۱۳۶۲). قصه‌نویسى، چاپ سوم، تهران: نو.
- بى‌نیاز، فتح‌الله. (۱۳۹۲). درآمدی بر داستان‌نویسى و روایت‌شناسی، چاپ سوم، تهران: افرا.
- پاینده، حسین. (۱۳۹۴). گشودن رمان (رمان ایران در پرتو نظریه و نقد ادبی)، تهران: ققنوس.
- پرینس، جرالده. (۱۳۹۵). روایت‌شناسی، شکل و کارکرد روایت، ترجمه محمد شهباء، تهران: مینوی خرد.
- پوینده، محمدجعفر. (۱۳۷۷). جورج لوکاج، تاریخ و آگاهی طبقاتی، تهران: نسل قلم.
- تادیه، ژان ایو. (۱۳۷۷). «جامعه‌شناسی ادبیات و بنیانگذاران آن»، درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات (مجموعه مقاله)، آدرنو، ایوتادیه، باختین، برشت، بوتور، زیما، کوهرلر، گرامشى، گلدمن، لوکاج و هگل، گزیده و ترجمه محمدجعفر پوینده، چاپ اول، تهران: نقش جهان، ص ۹۷-۱۳۱.
- جورج، امری. (۱۳۷۲). جورج لوکاج، ترجمه عزت‌الله فولادوند، چاپ دوم، تهران: سمر.
- جهانی، مریم. (۱۳۹۸). این خیابان سرعت گیر ندارد، چاپ پنجم، تهران: مرکز.
- زیما، پیر و. (۱۳۷۷). «روش‌های تجربی و دیالکتیکی در جامعه‌شناسی ادبیات»، درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات (مجموعه مقاله)، آدرنو، ایوتادیه، باختین، برشت، بوتور، زیما، کوهرلر، گرامشى، گلدمن، لوکاج و هگل، گزیده و ترجمه محمدجعفر پوینده، تهران: نقش جهان، ۱۳۵-۱۵۱.
- سیدحسینی، رضا. (۱۳۸۷). مکتب‌های ادبی (دوجلدی)، جلد اول، چاپ چهاردهم، تهران: نگاه.
- فاستر، ای.ام. (۱۳۵۲). جنبه‌های رمان، ترجمه ابراهیم یونسی، تهران: امیرکبیر.
- فتوحی، محمود. (۱۳۹۲). سبک‌شناسی (نظریه‌ها، رویکردها و روش‌ها)، تهران: سخن.
- فراروتی، فرانکو. (۱۳۷۷). «لوکاج، گلدمن و جامعه‌شناسی رمان»، درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات (مجموعه مقاله)، آدرنو، ایوتادیه، باختین، برشت، بوتور، زیما، کوهرلر، گرامشى، گلدمن، لوکاج و هگل، گزیده و ترجمه محمدجعفر پوینده، تهران: نقش جهان، ۲۱۹-۲۲۶.
- گلدمن، لوسین. (۱۳۷۷). «جامعه‌شناسی ادبیات»، درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات (مجموعه مقاله)، آدرنو، ایوتادیه، باختین، برشت، بوتور، زیما، کوهرلر، گرامشى، گلدمن، لوکاج و هگل، گزیده و ترجمه محمدجعفر پوینده، تهران: نقش جهان.
- لابیکا، ژرژ. (۱۳۷۷). «شیء‌وارگی»، درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات (مجموعه مقاله)، آدرنو، ایوتادیه، باختین، برشت، بوتور، زیما، کوهرلر، گرامشى، گلدمن، لوکاج و هگل، گزیده و ترجمه محمدجعفر پوینده، تهران: نقش جهان، ۲۹۱-۲۹۶.
- لنار، ژاک. (۱۳۷۷). «جامعه‌شناسی ادبیات و شاخه‌های گوناگون آن»، درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات (مجموعه مقاله)، آدرنو، ایوتادیه، باختین، برشت، بوتور، زیما، کوهرلر، گرامشى، گلدمن، لوکاج و هگل، گزیده و ترجمه محمدجعفر پوینده، تهران: نقش جهان، ۷۹-۹۳.
- لوکاج، جورج. (۱۳۵۶). «اندیشه و واقعیت»، ادبیات و اندیشه (مجموعه مقاله)، ژان پل سارتر، آلبرکامو، گئورک جورج لوکاج، گزیده و ترجمه مصطفی رحیمی، چاپ دوم، تهران: کتاب زمان.
- لوکاج، جورج. (۱۳۶۷). لوکاج (مقالات و بازنگری‌ها)، برگردان بهروز شیدا، سوئد: مرلین.
- لوکاج، جورج. (۱۳۷۹). نویسنده، نقد و فرهنگ، ترجمه علی اکبر معصوم‌بیگی، تهران: نشر دیگر.
- لوکاج، جورج. (۱۳۸۰). نظریه رمان، ترجمه حسن مرتضوی، تهران: قصه.
- لوکاج، جورج. (۱۳۸۸). جان و صورت، ترجمه رضا رضایی، چاپ دوم، تهران: ماهی.
- لوکاج، جورج. (۱۳۸۸). رمان تاریخی، ترجمه امید مهرگان، چاپ اول، تهران: ثالث.

- لوکاچ، جورج. (۱۳۹۰). تزه‌ای بلوم (گزیده مقالات سیاسی ۱۹۱۹-۱۹۲۹)، ترجمه امید مهرگان، تهران: ثالث.
- لوکاچ، جورج. (۱۳۹۲). جامعه‌شناسی رمان، ترجمه محمدجعفر پوینده، چاپ دوم، تهران: ماهی.
- لوکاچ، جورج. الف. (۱۳۷۷). «آرمان هنر، خودآگاهی نوع بشر است»، درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات (مجموعه مقاله)، آدرنو، ایوتادیه، باختین، برشت، بوتور، زیما، کوهلر، گرامشی، گلدمن، لوکاچ و هگل، گزیده و ترجمه محمدجعفر پوینده، تهران: نقش جهان، ۴۰۹-۴۱۷.
- لوکاچ، جورج. ب. (۱۳۷۷). تاریخ و آگاهی طبقاتی (پژوهشی در دیالکتیک مارکسیستی)، ترجمه محمدجعفر پوینده، تهران: تجربه.
- لوکاچ، گنورگ. (۱۳۷۳). پژوهشی در رئالیسم اروپایی، ترجمه اکبر افسری، تهران: علمی فرهنگی.
- مزاروش، ایستوان. (۱۳۹۰). مفهوم دیالکتیک از نظر لوکاچ، ترجمه اقبال طالقانی، چاپ دوم، تهران: چشمه.
- مک‌کی، رابرت. (۱۳۸۷). داستان، ساختار، سبک و اصول فیلمنامه‌نویسی، ترجمه محمد گذرآبادی، چاپ سوم، تهران: هرمس.
- مندنی‌پور، شهریار. (۱۳۸۹). کتاب ارواح شهرزاد (سازها، شگردها و فرم‌های داستان نو)، چاپ سوم، تهران: ققنوس.
- میرصادقی، جمال. (۱۳۷۹). عناصر داستان، چاپ چهارم، تهران: سخن.
- نینهام، کریس. (۱۳۹۹). سرمایه‌داری و آگاهی طبقاتی، چاپ اول، تهران: شوندا.

References:

- Barahani, R. (۱۹۸۳). *Writing fiction*. Tehran: Now. [in Persian]
- Biniaz, F. (۲۰۱۳). *An introduction to writing fiction and narratology*. Tehran: Afra. [in Persian]
- Ferrarotti, F. (۱۹۹۸). Lukács, Goldman and the sociology of the novel. in *An introduction to the sociology of literature (collection of articles): Adorno, Tadié, Bakhtin, Brecht, Butor, Zima, Köhler, Gramsci, Goldman, Lukács and Hegel*, (۱۳۵-۱۵۱), (M. J. Pouyandeh, Trans. and Ed.), (۲۱۹-۲۲۶). Tehran: Naqshe Jahan. [in Persian]
- Foster, E. M. (۱۹۷۳). *Aspects of the novel*. (E. Younesi, Trans.). Tehran: Amir Kabir. [in Persian]
- Fotouhi, M. (۲۰۱۳). *Stylistics: Theories, approaches and methods*. Tehran: Sokhan. [in Persian]
- George, E. (۱۹۸۳). *Georg Lukács* (E. Fouladvand, Trans.). Tehran: Samar. [in Persian]
- Goldman, L. (۱۹۹۸). Sociology of literature. in *An introduction to the sociology of literature (collection of articles): Adorno, Tadié, Bakhtin, Brecht, Butor, Zima, Köhler, Gramsci, Goldman, Lukács and Hegel*, (۱۳۵-۱۵۱), (M. J. Pouyandeh, Trans. and Ed.). Tehran: Naqshe Jahan. [in Persian]
- Irani, N. (۱۹۸۵). *Fiction: Definitions, tools and elements*. Tehran: Institute for the Intellectual Development of Children and Young Adults. [in Persian]
- Jahani, M. (۲۰۱۹). *This Street Has no Speed Bumps*. Tehran: Markaz. [in Persian]
- Labica, G. (۱۹۹۸). Objectification. in *An introduction to the sociology of literature (collection of articles): Adorno, Tadié, Bakhtin, Brecht, Butor, Zima, Köhler, Gramsci, Goldman, Lukács and Hegel*, (۲۹۱-۲۹۶), (M. J. Pouyandeh, Trans. and Ed.). Tehran: Naqshe Jahan. [in Persian]
- Lenar, J. (۱۹۹۸). Sociology of literature and its different branches. in *An introduction to the sociology of literature (collection of articles): Adorno, Tadié, Bakhtin, Brecht, Butor, Zima, Köhler, Gramsci, Goldman, Lukács and Hegel*, (۷۹-۹۳), (M. J. Pouyandeh, Trans. and Ed.). Tehran: Naqshe Jahan. [in Persian]
- Lukács, G. (۱۹۷۷). *Thought and reality in Literature and thought: Collection of articles by Jean Paul Sartre, Alber Camu, Georg Lukács*. (M. Rahimi, Trans. and Ed.). Tehran: Ketabe Zaman. [in Persian]
- Lukács, G. (۱۹۸۸). *Lukács: Essays and revisions*. (B. Sheida, Trans.). Sweden: Merlin. [in Persian]
- Lukács, G. (۱۹۹۴). *A study in European realism*. (A. Afsari, Trans.). Tehran: Elmi va Farhangi. [in Persian]
- Lukács, G. (۱۹۹۸). The aim of art is the self-consciousness of the human beings. in *An introduction to the sociology of literature (collection of articles): Adorno, Tadié, Bakhtin, Brecht, Butor, Zima, Köhler, Gramsci, Goldman, Lukács and Hegel*, (۴۰۹-۴۱۷), (M. J. Pouyandeh, Trans. and Ed.). Tehran: Naqshe Jahan. [in Persian]

- Lukács, G. (۱۹۹۸). *History and class awareness: A study in the Marxist dialectics*. (M. J. Pouyandeh, Trans.). Tehran: Tajrobeh. [in Persian]
- Lukács, G. (۲۰۰۰). *Writer, criticism and culture*. (A. A. Masoum-beigi, Trans.). Tehran: Nashre Digar. [in Persian]
- Lukács, G. (۲۰۰۱). *The theory of novel*. (H. Mortazavi, Trans.). Tehran: Qesseh. [in Persian]
- Lukács, G. (۲۰۰۹). *Historical novel*. (O. Mehrgan, Trans.). Tehran: Sales. [in Persian]
- Lukács, G. (۲۰۰۹). *Soul and form*. (R. Rezaei, Trans.). Tehran: Mahi. [in Persian]
- Lukács, G. (۲۰۱۱). *Blooms' theses: Selected political articles, ۱۹۱۹-۱۹۲۹*. (O. Mehrgan, Trans.). Tehran: Sales. [in Persian]
- Lukács, G. (۲۰۱۳). *Sociology of novel*. (M. J. Pouyandeh, Trans.). Tehran: Mahi. [in Persian]
- Mandanipour, S. (۲۰۱۰). *Shahrazad's ghosts: Structures, techniques and forms of new fiction*. Tehran: Qoqnous. [in Persian]
- McKee, R. (۲۰۰۸). *Story, structure, style and principles of screenwriting*. (M. Gozar-abadi, Trans.). Tehran: Hermes. [in Persian]
- Meszaros, I. (۲۰۱۱). *The concept of dialectics from Lukács' view*. (E. Taleqani, Trans.). Tehran: Cheshmeh. [in Persian]
- Mirsadeqi, J. (۲۰۰۰). *Elements of fiction*. Tehran: Sokhan. [in Persian]
- Nineham, C. (۲۰۲۰). *Capitalism and class awareness*. Tehran: Shavand. [in Persian]
- Okhovvat, A. (۱۹۹۲). *Grammar of the story*. Esfahan: Farda. [in Persian]
- Payandeh, H. (۲۰۱۵). *Opening novel: Iranian novel in light of literary theory and criticism*. Tehran: Qoqnous. [in Persian]
- Prince, G. (۲۰۱۶). *Narratology: The form and function of the narrative*. (M. Shahba, Trans.). Tehran: Minouye Kherad. [in Persian]
- Pouyandeh, M. J. (۱۹۹۸). *Georg Lukács, history and class awareness*. Tehran: Nasle Qalam. [in Persian]
- Seyed Hosseini, R. (۲۰۰۸). *Literary schools* (۱st Volume). Tehran: Negah. [in Persian]
- Tadié, J. Y. (۱۹۹۸). The sociology of literature and its founders. in *An introduction to the sociology of literature (collection of articles): Adorno, Tadié, Bakhtin, Brecht, Butor, Zima, Köhler, Gramsci, Goldman, Lukács and Hegel*, (۹۷-۱۳۱), (M. J. Pouyandeh, Trans. and Ed.). Tehran: Naqshe Jahan. [in Persian]
- Zima, P. V. (۱۹۹۸). Experimental and dialectical methods in the sociology of literature. in *An introduction to the sociology of literature (collection of articles): Adorno, Tadié, Bakhtin, Brecht, Butor, Zima, Köhler, Gramsci, Goldman, Lukács and Hegel*, (۱۳۵-۱۵۱), (M. J. Pouyandeh, Trans. and Ed.). Tehran: Naqshe Jahan. [in Persian]